

Araştırma Makalesi

Çanakkale’de Kredi Kayıtları: Kurumlar-Şahıslar-İşlemler (H. 1284-1285/M. 1868-1869)

Kadir Arslanboğa* – Muhammet Furkan Mestan**

(ORCID: 0000-0002-0264-4796 – 0000-0002-0317-7528)

Makale Gönderim Tarihi

19.01.2023

Makale Kabul Tarihi

25.03.2023

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Mestan, M.F.-Arslanboğa, K., “Çanakkale’de Kredi Kayıtları: Kurumlar-Şahıslar-İşlemler (H. 1284-1285/M. 1868-1869)”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (Mart 2023): 693-724.

APA: Mestan, M.F.-Arslanboğa, K. (2023). Çanakkale’de Kredi Kayıtları: Kurumlar-Şahıslar-İşlemler (H. 1284-1285/M. 1868-1869). *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (1) , 693-724.

Öz

Osmanlı Devleti’nde günümüzde kamu tarafından gerçekleştirilen eğitim, sağlık, bayındırlık, din ve benzeri hizmetler vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Söz konusu hizmetlerin icra edilebilmesi amacıyla da gayrimenkul ve menkul varlıklar kişiye ait özel mülkiyetten çıkartılarak vakıf kurumu altında tüzel kişilik vasfını kazanmıştır. Sermayesi menkul varlıklara dayanan vakıflar para vakfı olarak isimlendirilmiştir. Para vakıflarında vakfedilen nakit para belirli bir nema oranıyla çeşitli usullerle işletilip elde edilen gelir kamu hizmetlerine sarf edilmiştir. Para vakfına konu olan nakit sermaye kredi mekanizması içerisinde işlettilererek hem gelir elde edilmiş hem

* Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Türkiye, karslanboga@comu.edu.tr.

Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Political Sciences, Department of Economics, Republic of Türkiye.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Politikası Anabilim Dalı, Türkiye, mestan206@gmail.com.

MA Candidate, Çanakkale Onsekiz Mart University, Institute of Graduate Education, Main Discipline of Economic Policy, Republic of Türkiye.

de finansman ihtiyacı olan toplumun her kesiminden kişilerin nakit ihtiyaçları karşılanmıştır. Buna ilaveten elde edilen gelir de yine toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasına yönlendirilmiştir.

Vakıfların kuruluşu mahkemede kadı huzurunda gerçekleştirilmekte ve vakfın vakfiyesi şer'îyye sicillerine kaydedilmekteydi. Bununla birlikte kredi işlemleri de resmi bir süreç içerisinde gerçekleştirilerek yine şer'îyye sicillerine kaydedilmiştir. Söz konusu kayıtlardan yararlanarak hazırlanan bu çalışmada; 1868-1869 yılları arasında Çanakkale şer'îyye sicil defterlerinden 1125 numaralı deftere yansıyan; 112 adeti para vakıflarına, 19 adeti de şahıslara ait olmak üzere toplamda 131 kayıt ele alınmıştır. Defterdeki kayıtlarda toplamda 204 kredi işlemi muâmele-i şer'îyye usulüyle yapılmıştır. Bu kayıtlar ışığında 19. yüzyılın ikinci yarısında Çanakkale'de kredi piyasasının yaklaşık olarak 1 yıllık kredi raporu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Vakıf, Para Vakıfları, Çanakkale, Kredi.

Credit Records in Çanakkale: Institutions-People-Operations (H.E 1284-1285/A.D 1868-1869)

Abstract

In the Ottoman Empire, education, health, public works, religion, and similar services provided by the state today were carried out through endowments. In order to perform the aforementioned services, real estate and movable assets were converted into the qualifications of a legal entity under the endowment institution by removing them from the private property of the person. Foundations whose capital is based on movable assets are called cash waqf. The cash donated in cash waqfs was operated with a certain rate of interest, and the income obtained was spent on public services. By operating the cash foundation subject to the money foundation within the credit mechanism, both the income and cash needs of people from all segments of society in need of financing were met. Furthermore, the income generated is used to meet the needs of society.

The waqfs were being established in court in the presence of the qadi and recorded in the court records (the "Endowment Charter"). In addition, credit transactions were being carried out in a formal process and were being recorded in court records. Between 1868 and 1869, 131 records were handled in this study using these records, 112 of which belonged to cash waqfs and 19 to individuals. These records are in the 1125-numbered ledger from the Çanakkale court records. In total, 204 credit transactions were recorded in the ledger. In loan transactions, transactions were made using the method of

mu’amale-i şer’iyye. According to these records, in the second half of the nineteenth century, approximately one year’s worth of credit history for the credit market was presented in Çanakkale.

Keywords: Ottoman State, Endowment, Cash Waqfs, Çanakkale, Credit.

Giriş

Vakıf kelimesi, Arapça “vakf” kelimesinden doğmuş ve “durdurmak, alıkoymak” anlamlarına gelmektedir¹. Bir malın veya mülkün süresiz olarak kamunun menfaatine tahsis edilmesi manasında kullanılmaktadır². İslamiyet, vakfın teşvik edilmesinde önemli rol oynamıştır. Dinin gerektirmiş olduğu toplum içerisindeki yardımlaşma ve hayır faaliyetlerine dair ahlaki temeller, ahiretteki mükafatlara yönelik öğütler müminleri vakıf müesseseleri kurmaya özendiren etkenler olmuştur. Osmanlı Devleti’nde de vakıf sistemi gelişerek toplumun temel kurumlarından biri olmuştur³.

Vakıflar tarafından inşa edilen ve vakıf gelirleriyle faaliyetlerinin devamı sağlanan cami, medrese ve tekke gibi din ve eğitim hizmetleri; yol, köprü, kaldırım ve su yolları gibi belediyeçilik ve altyapı hizmetleri; imarethane ve aşevi gibi fakirlere yardım ve bedesten, han ve çarşı gibi ticari mekân hizmetleri yürütülebilmiştir. Vakıf sistemi yoluyla inşa edilen ve faaliyete geçirilen birçok eser geçmişten günümüze miras olarak kalabilmiştir⁴.

Toplumun herhangi bir ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla gayrimenkuller ve çeşitli alet edevat ve gereçler vakfa konu olabiliyordu. Bununla birlikte menkul varlıklar da vakfa konu olmuştur. Para vakıflarında vakfın mal varlığı nakit paradan oluşmakta vakfedilen bu nakit paralar (nuküd-ı mevküfe) belirli nema oranlarıyla işletilerek, elde

¹ Hacı Mehmed Günay, “Vakıf”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXII, İstanbul, 2012, s.475.

² Yaşar Semiz, “Osmanlı Devleti’nde Para Vakıfları”, *Selçuk Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19(1), (2016), s.91.

³ Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara, 2003, s.51.

⁴ Cem Korkut-Mehmet Bulut, “XV. Ve XIX. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Para Vakıfları ve Modern Finans Kurumlarının Karşılaştırılması”, *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), (2017), s.169.

edilen gelir diğer vakıf türlerinde olduğu gibi hayır işlerine sarf ediliyordu. Ancak, Osmanlı vakıf sisteminde menkul vakıfları oluşturan para vakıfları (evkâfu'n-nuküd) üzerine çok tartışmalar yapılmıştır⁵. Para vakıflarında nakit paranın belirli bir nema (kâr-fâiz) oranıyla çalışması dönemin fikhî tartışmalarına neden olmuştur. Çivizâde Mehmed Muhyiddin Efendi ve onun içtihatlarını benimseyen İmam Birgivi Mehmed Efendi para vakıflarının caiz olmadığı yönünde fetva vermişlerdir⁶. Şeyhülislam Ebussuud Efendi ise Hanefi fıkıhçılarından İmam Züfer'in görüşlerine dayanarak para vakıflarının caiz olduğu yönünde fetva vermiştir. Para vakıflarının caiz olduğu görüşünü savunan bir başka kişi de İbn-i Kemal'dir; hatta bu usule “muâmele-i şer'îyye” değil de “hile-i şer'îyyedir, tanrıyı aldatmaktır” diyen bir kimseye tecdid-i iman (imanını yenilemesi) lazım gelir demiştir⁷.

Ebussuud Efendi ve para vakıflarına cevaz veren diğer alimler, bu tür vakıfların toplumsal yaşam içerisinde sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanmasındaki faydalarını göz önünde bulundurmışlardır. Ebussuud Efendi'nin para vakıflarına cevaz vermesi, para vakıflarının yaygınlaşmasındaki en önemli etken olmuştur⁸. Bu fetva ile de para vakıfları hukuki meşruiyetini kazanmıştır. Hukuki açıdan meşruiyetini kazanan para vakıfları hem vakıf sistemi içerisinde yerini almış hem de belirli meslek grupları ya da zümreler arasında sosyal yardımlaşma, sigortacılık gibi günümüzde kullanılan finansal kurumlara zemin hazırlamıştır⁹. Osmanlı Devleti'nde %10-15'in üzerine çıkmayan nema haddi meşru kabul edilmiş ve mahkemelerde bu nema haddi düzeyinde yapılan borç sözleşmeleri tescil edilmiştir¹⁰.

⁵ Süleyman Kaya, “Para Vakıfları Üzerine”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1(1), (2003), s.189.

⁶ Yakup Ahabab, “Kalkandelen Para Vakıfları”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*,3(5), (2017), s.53.

⁷ Cihan Osmanoğlu, “Osmanlı Devleti'nin Klasik Döneminde Para Vakıflarının Hukuki Yönü”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1: 2 (2010),s.285.

⁸ Ahabab, a.g.m., s.53.

⁹ Tahsin Özcan, “Kanuni Dönemi Üsküdar Para Vakıfları”, *Üsküdar Sempozyumu I*, 23-25 Mayıs 2003, Bildiriler I, ed. Zekeriya Kurşun ve dğr., İstanbul 2004, s.60.

¹⁰ Ö. Lütfi Barkan-E. Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Târihli*, İstanbul, 1970, s.34.

Para vakıflarının işletilme usulleri hususunda murabaha, istiğlal, istirbah, karz, mudarebe ve bida’ a gibi ifadelerin kullanılmasındaki amaç vakfedilen nakit paranın nasıl işletileceğinin belirtilmesidir. Bunlara ek olarak ve en yaygın kullanılan yöntem muâmele-i şer’iyye (bey’u’l-iyne) usulü olmuştur. Muâmele-i şer’iyye usulü ile vakfın nakit parası dönemin şartları gözetilerek genellikle yıllık %10 ile %15 arası nema oranıyla işletilmiştir. Vade süresi ise 1-3 yıl arasında değişmektedir. Bu usulde para vakıfları, ipotek ve kefil (arazi, meyve bahçesi, dükkân, menkul değer, kişi vs.) beyan edilmesi şartıyla istenilen miktarda parayı, borç olarak vade sonunda ödeme yöntemiyle vermektedirler. Bu borca ek olarak vakfa ait herhangi bir mal (fetva kitapları, kehribar çubuk, düstur kitapları vs.) alınan borcun yıllık nema oranı kadar bir fiyata borçluya satılmaktadır. Vakıf burada kişiye verilen borç üzerinden bir gelir elde etmemekte; ona satılan diğer mal üzerinden kazanç sağlamaktadır. Sonrasında borçlu bu malı vakfa hibe etmektedir¹¹.

Osmanlı Devleti’nde kurulan ilk para vakfı 1423 yılında Yağcı Hacı Muslihiddin tarafından Edirne Ağaçaşpazarı’ndaki bazı dükkânları ve 10.000 akçeyi vakfetmesiyle kurulmuştur; vakfın bu gelirleriyle Kilise Camii’nde günlük Kur’ân okuyacak 3 kişiye 1’er akçe verilmiştir. Vakıf 10.000 akçeyi %10 nema oranı ile işletmiştir¹².

Para vakıflarının amacının işletmelere ve kişilere sermaye dağıtımı olduğu düşünülmektedir. Fakat para vakıflarının amacı vakfedilen sermayenin işletilip; vakfın kurucusunun belirlediği hizmetlere sarf edilmesini sağlamaktır. Bu gerçekleştirilirken de toplumun finansman kaynağı olan kredi ihtiyaçlarını İslam hukukuna uygun bir şekilde karşılamışlardır. Böylelikle toplumun ve ekonominin nakit talebi vakıflar aracılığıyla sağlanmıştır¹³.

Para vakıflarının %10 ile %15 arasında düşük nema oranıyla para işletmesi, Osmanlı toplumu içerisinde yüksek faiz (%50-%100) oranlarıyla kredi vererek zengin olan ribahorların, halk üzerindeki

¹¹ Osmanoğlu, a.g.m., s.285.

¹² Jon E. Mandaville, “Usurious Piety: Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire”, *International Journal of Middle East Studies*, 10(3), (1979), s.290.

¹³ Cafer Çiftçi, “18.Yüzyılda Bursa’da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23(36), (2004), s.81.

olumsuz etkilerinden korunmasını sağlamıştır. Hatta vakfedilen nakit paranın artması, faiz haddinin düşmesine de neden olmuştur¹⁴.

16. ve 18. yüzyıllar arasında vakıfların sermayeleri değişiklik göstermeye başlamıştır. Bunun nedeni; vakfa konu olan gayrimenkullerin yıllar geçmesiyle tamirata muhtaç olması, vakıflar üzerinde büyük bir gider kalemi olmaya başlamasıdır. Bu sebeple 16. yüzyıldan itibaren aslı malı nakit para olan vakıfların sayısı artmaya başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı ekonomisinin de kötüye gitmesi, toplumun nakit ve kredi ihtiyacını vakıflardan gidermeye yönlendirmiştir. Böylece vakıfların ekonomik hayata katkısı, sosyal hayata olan katkısından daha fazla olmaya başlamıştır¹⁵.

Osmanlı Devleti'nde mahalle ve köylerde avarız vergisini ödemek halka büyük bir yük teşkil ediyordu. Devlet, savaş harcamaları gibi yüksek meblağlar gerektiren masraflarını avarız vergisi ile finanse ediyordu. Bundan dolayı halk avarız vergisini ödemek amacıyla birçok para vakfı kurmuş ve bu konuda dayanışma örneği göstermişlerdir. Hatta bu uygulamalar ile Osmanlı Devleti'nin sürdürülebilir bir maliye sistemi kurmasına destekçi olmuşlardır¹⁶.

Para vakıfları aynı zamanda dönemin girişimcilerine İslâmî usullere uygun olarak kredi ve finansman desteği sağlaması nedeniyle dönemin ekonomik ve finansal yapısında önemli rol oynamıştır. Avrupa'da banka, borsa, anonim şirket gibi modern finansal kuruluşların ortaya çıktığı dönemde, Osmanlı Devleti'nin kendine özgü kurumu olan para vakıfları sayesinde modern finansal kuruluşların gerekliliği olan; yüksek kâr etme isteğinden, maddi varlık elde etme azminden ve sömürgecilik faaliyetlerinden Osmanlı halkının korunmasını sağlamıştır¹⁷.

Makalede Çanakkale'ye ait 1125 numaralı Şer'iyeye Sicil Defteri'nde yer alan kredi işlemleri ele alınmıştır¹⁸. Sicil defteri Hicri 21 Zilkade

¹⁴ Yediyıldız, a.g.e., s.144.

¹⁵ Çiftçi, a.g.m., s.84.

¹⁶ Mehmet Genç, "Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar", *Vakıflar Dergisi* 42,(2014), s.17.

¹⁷ Korkut-Bulut, a.g.m., s.170.

¹⁸ BOA.MŞS.ŞSC.d.1125: Buket M. Boyraz, *1125 No'lu Çanakkale Şeri'yye Sicil Defteri'nin Transkripsiyonu ve Sosyoekonomik Yapısında Etkilerinin Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2020.

1284/Miladi 15 Mart 1868 ile Hicri 19 Zilhicce 1285/Miladi 2 Nisan 1869 tarihleri arasında kadiya intikal eden dava kayıtlarını kapsamaktadır. Bu süre zarfında mahkemeye kredi işlemleriyle alakalı 131 kredi kaydı yansımıştır. Kayıtlar; vakıf kurumları, şahıslar, kefil, cinsiyet, millet, mahalleler, vade, meslek, rehinler, kredi talepleri ve getiri karşılığı alınan mallar başlıkları altında analiz edilerek ayrıştırılmıştır. Böylelikle bir yıllık süre zarfında; incelenen şer’iyye defterine yansıyan kayıtlara göre, Çanakkale il merkezinin ve çevre köylerinin kredi raporu ortaya konulmuştur.

Çanakkale’de Para Vakıfları, Şahıslar ve Kredi İşlemleri

1844-1846 yılları arasında düzenlenen Çanakkale Temettuât Defteri’ne göre; Cami-i Kebir Mahallesi’nde 275 hane, Yalı Mahallesi’nde 121 hane, Çınarlık Mahallesi’nde 48 hane, Arslanca Mahallesi’nde 84 hane, Kıbtıyân Mahallesi’nde 39 hane, Rumiyan Mahallesi’nde 312 hane, Yahudiyan Mahallesi’nde 119 hane ve Ermeniyan Mahallesi’nde 158 hane olmak üzere toplamda Çanakkale merkez mahallerine kayıtlı 1.156 hane mevcuttur. Çanakkale’nin liman ve ticaret şehri olması nedeniyle, merkez mahallelerde ikamet eden Gayrimüslim hane sayısı, Müslüman hane sayısından daha fazladır. Merkez mahallelerde yer alan hanelerin %46’sı geçimini ticaretten, %12’si ise sanayi iş kollarından sağlamaktadır. Kalan haneler ise; tarım, hayvancılık ve idari görevlerde hizmet sunarak gelir elde etmişlerdir. Bu verilere göre 19. yüzyıl Çanakkale merkezinde tarıma dayalı bir ekonominin arka planda kaldığı görülmektedir.

Çanakkale’de geçimini ticaret ile sağlayan kişiler; giyim, gıda, keyif verici madde, taşımacılık veya inşaat iş kolu mesleklerini icra etmişlerdir. Temettuât defterine göre bu yıllarda Çanakkale’de toplam 296 adet dükkân mevcuttur. Bu dükkânların 106 tanesi sanayi iş kolunda bulunan; toprak işlemeciliği, deri, dokuma, metalürji ve ağaç işlemeciliği alanlarında mesleklerini icra eden kişilere aittir. Tarımsal alanda ise bağcılık faaliyetleri çiftçiler için önemli bir gelir kaynağı olmuştur¹⁹.

¹⁹ E. Gizem Sarı, *5123 Numaralı Temettuât Defterine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Çanakkale Merkezinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2022, s.144.

Ticaret merkezi olan ve ekonomik canlılığa sahip Çanakkale’de yaşayan halkın borç ve nakit paraya ihtiyacı kaçınılmaz olmuştur. İl içerisinde bulunan para vakıfları ve şahıslar gerekli krediyi sağlayarak, ekonomik faaliyetlerin devamlılığını ve artmasını sağlamışlardır. Temettuat kayıtlarından 22 yıl sonra 1868-1869 yıllarına ait Çanakkale Şer’iyye Sicili kayıtlarına bakıldığında; 16 adet para vakfına ait kredi işlemleri yansımıştır. Bu vakıfların bazıları şehir merkezinde, bazıları ise köylerde hizmet vermektedir. Para vakıflarının yanı sıra, şahıslar da kredi hizmeti sağlayarak finansmanda aktif rol oynamışlardır. Çanakkale para vakıflarının ve şahısların, verdikleri borçların vadeleri 1-3 yıl arasında değişmektedir. Para vakıfları nakit paralarını genel olarak %15 nema oranı ile kullandırmalarına rağmen incelenen kayıtlarda nema oranı %12 ile %18 arasında değişmektedir. Bu oran 19. yüzyıl Osmanlı Devleti para vakıflarının genel nema oranıyla uyumludur²⁰. 185 kişi para vakıflarından, 19 kişi ise şahıslardan olmak üzere toplamda 204 kişi kredi almıştır. Çanakkale’nin ortalama 1 yıllık süredeki toplam kredi anaparası 324.514 kuruştur²¹. Anaparaya toplam getiri miktarı da dahil edildiğinde finansman hacmi 407.709 kuruştur²².

Tablo 1. Para Vakıflarının ve Şahısların Verdikleri Borçlar ve Nema/Faiz oranları 1868-1869 (Kuruş)

VAKIF	Borç Verilen Miktar	Getiri	Nema %	Sözleşme Sayısı	Kişi Sayısı
Cami-i Kebir Para Vakfı	128.032,50	47.140,00	14-18	39	39
Yalı Cami Para Vakfı	40.957,00	6.712,50	15-16	17	17
Karacaviran Karyesi Cami Para Vakfı	12.835,00	1.920,00	15	8	23
Hacı İbrahim Ağa Çeşmesi Para Vakfı	11.073,00	2.095,50	15	8	8
Kemal Karyesi Cami Para Vakfı	10.992,00	1.641,00	15	4	28

²⁰ Çiğdem Gürsoy-Mehtap Özdeğer, “Ebediyete Bağış: “Balat Şer’iyye Sicillerinde Para Vakfı Kayıtları (1555-1838)”, *Türk Tarih Kurumu BELLETEN*, 86(306), (2022), s.580.

²¹ Toplamı 324.514 kuruş 17 paradır.

²² Toplamı 407.708,50 kuruş 20 paradır.

Çınarlık Cami Para Vakfı	8.941,00	2.274,50	15	10	10
Hüseyin Ağa Mektebi Para Vakfı	7.219,00	1.157,50	15	5	5
Arslanca Cami Para Vakfı	7.151,00	1.027,00	15	8	8
Kalabaklı Karyesi Cami Para Vakfı	4.005,00	596,50	14-15	1	14
Molla Yakub Cami Para Vakfı	3.900,00	885,00	15	2	2
Ortaca Karyesi Cami Para Vakfı	3.279,50	486,50	15	1	13
Arif Çeşmesi Para Vakfı	3.000,00	1.350,00	15	1	1
Sarıcaali Cami Para Vakfı	2.362,50	279,50	0-15	2	6
Yalı Cami Sıcak Su Vakfı	1.848,00	235,00	15	4	4
Aşıklar Karyesi Cami Para Vakfı	1.037,50	155,50	15	1	5
Kos Karyesi Cami Para Vakfı	200	30,00	15	2	2
Şahıslar	77.681,00	15.209,00	12-15	19	19
Toplam	324.514,00	83.195,00		132	204

Çanakkale’de yer alan 16 para vakfı toplamda 246.833 kuruş kredi vermiştir. Vakıflar, verdikleri meblağdan toplamda %27 oranında gelir elde etmişlerdir. Verilen borç paraların yıllık nema oranı %14-18 aralığında iken vakıfların gelirinin %27 oranında olmasının nedeni; verilen borç paralar 1-3 yıl vade aralığında verilmesidir. Para vakıflarının borç verme karşılığında elde ettiği toplam nema geliri 67.986 kuruştur. Bir yıl içerisinde vakıf başına düşen kredi arzı ise 15.427 kuruştur.

İncelenen kayıtlar içerisinde istisnai olarak yıllık %15 nema oranından daha yüksek oranlarda borç verildiğine rastlanılmıştır. Nalbant Mehmed Emin ibn-i Halil’in Cami-i Kebir Para Vakfı’ndan aldığı 227,5 kuruş için %17,9 nema oranıyla 2 yıl vade sonunda ödeyeceği toplam meblağ 309 kuruştur²³. Çiftçi Abdi Çavuş ibn-i Mehmed’in Arslanca Cami Para Vakfı’ndan 8 ay vadeli olarak aldığı 1.369 kuruş için uygulanan nema oranı %15,1²⁴ iken aynı yıl içinde Yalı Cami Para

²³ Çanakkale Şer’iyye Sicilleri (Bundan sonra ÇŞS şeklinde gösterilecektir) 1125, 13B.

²⁴ ÇŞS 1125, 43B-44A.

Vakfı'ndan aldığı 1 yıl vadeli olarak 415 kuruş için %16,3 nema oranı uygulanmıştır²⁵. Kredi işlemlerine ait 113 sözleşmenin 1'inde getiri olmadan borç verilmiştir. Bu kayıta Sarıcaali Karyesinde ikamet eden Gülaş Ali'nin Sarıcaali Cami Para Vakfı'ndan bir yıl vade ile aldığı 494,5 kuruş için vakıf nema işletmemiştir. Gülaş Ali, aldığı borca karşılık kefil olarak kişi beyan etmiştir²⁶.

1125 numaralı Çanakkale şer'iyeye sicil defterine göre 204 kişi kredi almıştır. Fakat bu 204 kredi işlemi 132 sözleşmeyle yapılmıştır. Bunun sebebi köylerde yapılan kredi sözleşmelerinde, birden fazla kişinin işlemi tek bir sözleşme halinde düzenlenmiştir. Merkezde yer alan para vakıflarında ve şahıslar arası kredi işlemlerinde böyle bir durum söz konusu değildir, her kredi işlemi ayrı bir sözleşme olarak düzenlenmiştir. Kayıtlarda 113 adet vakıflara ait kredi sözleşmesi, 19 adet de şahıslara ait kredi sözleşmesi olmakla birlikte toplamda 132 kayıt bulunmaktadır. Vakıfların yaptığı toplam işlem sayısı 185, şahısların ise 19'dur. Kalabalık Karyesi Cami Para Vakfı'ndan tek sözleşme üzerinden 14 kişiye kredi verilmiştir. Bu vakıf tek seferde en çok kişiye kredi veren vakıf olmuştur. Yine Kemal Karyesi Cami Para Vakfı, Ortaca Karyesi Cami Para Vakfı, Sarıcaali Cami Para Vakfı ve Aşıklar Karyesi Cami Para Vakfı kredi sözleşmelerinde birden fazla kişinin kredi işlemleri yer almaktadır.

Vakıflardan kredi alan kişilerden 39'u Cami-i Kebir Para Vakfı'ndan borç almıştır, bu rakam toplam kişi sayısının %19,12'sini oluşturmaktadır. Sonrasında sırasıyla 28 kişiyle Kemal Karyesi Cami Para Vakfı, 23 kişiyle Karacaviran Karyesi Cami Para Vakfı, 17 kişiyle Yalı Cami Para Vakfı, 14 kişiyle Kalabalık Karyesi Cami Para Vakfı ve 10 kişiyle Çınarlık Cami Para Vakfı gelmektedir. Yalı Cami Para Vakfı'ndan daha az kişi borç almasına rağmen, vakfın merkezde yer alması nedeniyle kredi meblağı daha yüksektir.

Sicil defterinde 1868-1869 yılları arasındaki kayıtlarda Cami-i Kebir Para Vakfı 128.032,5 kuruş anapara ve 47.140 kuruş getiri ile toplam kredinin %39,45'ine sahiptir. Toplam verdiği anaparanın %36,8 oranında gelir elde etmiştir. Vakfın sağladığı en yüksek kredi meblağı 3 yıl vadeyle

²⁵ ÇŞS 1125, 46A.

²⁶ ÇŞS 1125,28A.

İdare-i Liva Meclis Azası Hacı Mahmut Ağa ibn-i Mehmet’e vermiş olduğu 50.000 kuruştur²⁷.

Yalı Cami Para Vakfı, 40.957 kuruş kredi dağıtmış ve 6.712,5 kuruş getiri elde etmiştir. Vakıf, toplam kredinin %12,62’sine sahiptir. Tek seferde bir kişiye verdiği en yüksek meblağ ise 6.930 kuruştur. Karacaviran Karyesi Cami Para Vakfı, 12.835 kuruş borç vererek 1.920 kuruş gelir elde etmiştir ve toplam kredinin %3,96’sına sahiptir. Hacı İbrahim Ağa Çeşmesi Para Vakfı 11.073 kuruş borç vererek 2.095,5 kuruş gelir elde etmiştir ve toplam kredinin %3,41’ine sahiptir. Kemal Karyesi Cami Para Vakfı, 10.992 kuruş borç vererek 1.641 kuruş gelir etmiştir ve toplam kredinin %3,39’una sahiptir. Çınarlık Cami Para Vakfı, 8.941 kuruş borç vererek 2.274,5 kuruş gelir elde etmiştir ve toplam kredinin %2,76’sına sahiptir. Hüseyin Ağa Mektebi Para Vakfı, 7.219 kuruş borç vererek 1.157,5 kuruş gelir elde etmiştir ve toplam kredinin %2,22’sine sahiptir. Geriye kalan; Arslanca Cami Para Vakfı, Kalabalı Karyesi Cami Para Vakfı, Molla Yakub Cami Para Vakfı, Ortaca Karyesi Cami Para Vakfı, Arif Çeşmesi Para Vakfı, Sarıcaali Cami Para Vakfı, Yalı Cami Sıcak Su Vakfı, Aşıklar Karyesi Cami Para Vakfı, Kos Karyesi Cami Para Vakfı ise diğer vakıflara göre daha az miktarda borç veren vakıflar olmuşlardır. Bu vakıflar toplamda 26.783,50 kuruş kredi vermiştir. Bu vakıflar verdikleri kredi karşılığında 669,50 kuruş getiri elde etmişlerdir. Toplam getiri içerisindeki oranı ise %0,4’dür. Verdiği meblağa oranla en çok gelir elde eden vakıf ise %45 oranıyla Arif Çeşmesi Para Vakfı’dır.

²⁷ ÇŞS 1125, 10A-B

Tablo 2. Şahıslar Arasında Yapılan Kredi İşlemleri 1868-1869 (Kuruş)

Borç Alan	Mahallesi (Borçlu)	Meblağ	Borç Veren	Vasisi	Baba Mesleği	Mahallesi (Alacaklı)	Vade	Nema %	Alınan	Toplam
Ali Ağa	Saraycık K.	1.497,00	Emine	İsmail Ağa	-	-	2	15,00	449,00	1.946,00
Ahmet Hazım	Cami-i Kebir	5.632,50	Mehmed Adil ve Hatice Sadriye	Hüseyin Efendi	Anneden miras	Cami-i Kebir	1	14,99	844,50	6.477,00
Delanbo	-	1.000,00	Mehmet Sıddık	Fatma Zehra	-	Yalı	1	12,00	120,00	1.120,00
Mustafa Efendi	Yalı M.	5.748,50	Hüseyin Hüsnü	Hafize Hatun	Asakir-i Şahane Tabur Katibi	Cami-i Kebir	3	15,00	2.586,00	8.334,50
Enanoşt	Rumiyan M.	3.805,50	Mehmet	Hafize Hatun	Çanakçı	Cami-i Kebir	1	11,98	456,00	4.261,50
Penayod	Rumiyan M.	12.000,00	Ebubekir Sıtkı	Fatma Zehra	Kasapbaşı Anneden	Yalı	1	12,00	1.440,00	13.440,00
Hasan Ağa	Kilidü'l-bahr	2.074,00	İsmail ve Hanife	İsmail Ağa	miras	Cami-i Kebir	1	15,00	311,00	2.385,00
Kigork	Ermeniyen M.	10.325,00	Ebubekir Sıtkı	Fatma Zehra	Kasapbaşı Anneden	Yalı	1	12,00	1.239,00	11.564,00
Mehmet Emin	Cami-i Kebir	2.355,00	İsmail	İsmail Ağa	miras	Arslanca	1	14,99	353,00	2.708,00
Mehmet Emin	Cami-i Kebir	1.481,00	Atiye	İsmail Ağa	Topçu Yüzbaşı	Cami-i Kebir	1	14,99	222,00	1.703,00
Emetullah Hatun	Yalı M.	2.000,00	Abdülkerim Ağa	Yok	-	Cami-i Kebir	1	12,50	250,00	2.250,00
Meryem Hatun	Türkmen K.	4.914,00	Ümmüşerife, Ayşe, Esmâ	İsmail Ağa	Anneden miras	Türkmen K.	2	15,00	1.474,00	6.388,00
Mustafa Nuri	Cami-i Kebir	5.520,50	Cafer Sıddık	Zeliha Hatun	-	Cami-i Kebir	3	15,00	2.484,00	8.004,50
Süleyman Efendi	Cami-i Kebir	1.690,00	Hasan ve Ayşe	Ali bin Horhome	Kalafat	Cami-i Kebir	1	11,98	202,50	1.892,50
Süleyman Efendi	Cami-i Kebir	2.496,00	Hasan ve Ayşe	Ali bin Horhome	Kalafat	Cami-i Kebir	1	11,94	298,00	2.794,00
Mehmet Rifat	Cami-i Kebir	3.000,00	Ebubekir Sıtkı	Fatma Zehra	Kasapbaşı	Yalı	1	12,00	360,00	3.360,00
Mehmet bin İsmail	Saraycık K.	639,00	İsmail	İsmail Ağa	-	Saraycık K.	1	14,95	95,50	734,50
Fatıma Hatun	Kos K.	1.994,00	Ali, Mustafa ve Ayşe	İsmail Ağa	Molla	Kos K.	2	14,99	598,00	2.592,00
Neslihan Hatun	Okçular K.	9.509,00	İbrahim	İsmail Ağa	-	Okçular K.	1	15,00	1426,50	10.936,00
Toplam		77.681,00							15.209,00	92.890,50

1868-1869 yıllarına ait Çanakkale şer’iyye sicil defterine yansıyan şahıslar arası 19 adet kredi kaydı mevcuttur. Bu kayıtların 18 tanesinde borç olarak verilen paranın sahibi, miras yoluyla kendilerine para kalmış küçük çocuklardır. Geriye kalan bir kayıt ise; borç veren kişinin çocuk olduğu veya borcun vasi aracılığıyla verildiği değil, bizzat şahıslar arasında muâmele-i şer’iyye ile yapılan kredi sözleşmesidir. Şahıslar arasında yapılan borç işlemlerinde toplamda 77.681 kuruş borç verilmiş ve 15.209 kuruş gelir elde edilmiştir. Toplam kredi içerisinde oranı %23,9’dur ve toplam getirinin ise %18,2’sine sahiptir. Verilen nakit paraların nema oranı %12 ile %15 arasında değişmektedir.

Ehliyet sahibi/reşit olmayan bu küçük çocuklar için mahkeme vasi tayin etmiştir. Çocuklar reşit olana kadar mirasa konu olan paralar muâmele-i şer’iyye usulüyle işletilip gelir elde edilmesi sağlanmıştır. Osmanlı halkı içerisinde başlarda ferdi olarak uygulanmaya başlayan mirasların işletilmesi, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet kontrolü altında kurumsal kimlik kazanarak eytam sandıkları kurumu aracılığıyla gerçekleşmiştir²⁸. Böylelikle miras kalan paralar yastık altına konulmadan tekrar ekonomiye dahil edilmesi sağlanmıştır. Borç işlemi yapılırken vasiler çocuklar adına sözleşmeyi yapmışlardır. Kayıtların bazılarında vasiler çocukların anneleri veya babaları iken, bazılarında ise mahkeme tarafından atanan diğer kişilerdir. Tablo 2’de vasilerden İsmail Ağa, köylerde yetim ve öksüz kalanlarla birlikte toplam da 6 farklı aileden çocukların vasisi tayin edilmiştir. Cami-i Kebir mahallesinde oturan Ahmet Hazım, kendi evlatlarına annelerinden kalan mirastan borç almıştır. Çocuklarının vasisi olarak sözleşmeyi onaylayan kişi Hüseyin Efendi’dır. Meryem Hatun, Fatma Hatun ve Neslihan Hatun’un aldıkları borçlar ise; kendi evlatlarına babalarından kalan mirastandır, bu çocukların vasisi İsmail Ağa’dır. Gayrimüslimler de Müslüman çocukların miraslarından borç yoluyla faydalanmışlardır.

Miras kalan paralar içerisinde babalarının meslekleri dikkat çekmektedir. Merhum Kasapbaşı el-Hac İbrahim Ağa bin Abdullah’ın oğlu Ebubekir Sıtkı’nın vasisi annesi Fatma Zehra Hanım’dır. Fatma Zehra Hanım oğluna kalan mirastan 1 yılda 3 kişiye %12 nema ile kredi

²⁸ Tahsin Özcan, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, (2006), s.106.

vermiştir²⁹. Bu kredilerin toplamı 25.325 kuruştur. Verilen bu meblağ sayesinde bir yılda toplam 3.039 kuruş gelir elde edilmiştir. Asakir-i Şahane Tabur Kâtibi Mustafa Efendi ibn-i Abdülkadir'den oğullarına kalan mirastan vasileri Hafize Hatun 5.748,5 kuruş kredi vermiştir³⁰. Kredi %15 nema oranı ve 3 yıllık vade ile işlettilerle 2.586 kuruş gelir elde edilmiştir. Şahıslar içerisinde 4 kayıta toplamda 14.975,5 kuruş çocuklarına anneleri tarafından miras kalmıştır. Vasileri tarafından bu meblağ %15 nema ile işlettilerle 2.982,5 kuruş getiri elde edilmiştir.

Müftü Süleyman Efendi, Hasan ve Ayşe kardeşlere babaları Kalafat Mustafa bin Yusuf'tan kalan mirastan bir yılda iki sefer kredi almıştır³¹. Aldığı kredi miktarı toplam 4.186 kuruştur. Verilen bu meblağa karşılık olarak 500,5 kuruş nema ödemiştir. İsmail Ağa'nın vasi olduğu sözleşmelerde toplam 23.824 kuruş kredi verilmiştir. Çanakçı merhum Mahmut Usta ibn-i Ali'den oğlu Mehmet'e kalan mirastan vasisi annesi Hafize Hatun 3.805,5 kuruşu %11,98 ile işlettilerle ve 456 kuruş gelir elde etmiştir³².

Şahıslara ait 19 kredi sözleşmenin 4 tanesi kadınların aldığı borçlara aittir. Şahıs işlemlerinde kadınların aldığı kredi miktarı 18.417 kuruştur. Geriye kalan 59.264 kuruş ise erkelere aittir. Yapılan sözleşmelerin 4 tanesi de Gayrimüslim kişilerin aldığı kredilere aittir. Gayrimüslimlerin şahıslardan aldığı toplam kredi miktarı 27.130,5 kuruştur. Bu meblağ şahıslar arasında yapılan toplam kredinin %35'ini oluşturmaktadır. Verilen kredilerin 14 tanesi 1 yıl, 3 tanesi 2 yıl, 2 tanesi ise 3 yıl vade ile verilmiştir.

Para Vakıflarından Kredi Talebi

Şer'iyeye sicil defterindeki kayıtlara göre kredi talebi 4'e ayrılmıştır. Kredi talebinin %15,64'ü 0-999 kuruş aralığında, %40,49'u 1.000-5.000 kuruş aralığında, %17,36'sı 5.000-9.999 kuruş aralığında, kalan %26,51'i ise 10.000 kuruş ve üzeri miktarlarda talep edilmiştir.

²⁹ ÇŞS 1125, 35A-44B-53B.

³⁰ ÇŞS 1125, 37B.

³¹ ÇŞS 1125, 53A.

³² ÇŞS 1125, 42A-B

Tablo 3. Kredi Talepleri ve Kişi Sayılarının Oranları ve Yüzdeleri 1868-1869 (Kuruş)

Kredi Talep	Toplam Kredi Talebi	Toplam Kredi Talebi (%)	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı (%)
0-999	50.767,00	15,64	128	62,75
1.000-4.999	131.381,50	40,49	63	30,88
5.000-9.999	56.340,50	17,36	9	4,41
10.000 üzeri	86.025,00	26,51	4	1,96

Yukarıdaki tabloda da açıkça görüleceği üzere kredi alanların, aldıkları kredi miktarları ile kredi alan kişi sayıları karşılaştırıldığında; toplam kişi sayısının %62,75’ini oluşturan 128 kişinin 1.000 kuruş altında kredi aldığı görülmektedir. 1.000-4.999 kuruş aralığında kredi alımında ise parasal oran %40,49 ile ilk sırada olmasına rağmen kredi alan 63 kişi sayısı ile %30,88 pay ile ikinci sırada yer almaktadır. Kredi alanların kredi miktarları 5.000-9.999 kuruş aralığında olanların sayısı 9 ve oranı da %4,41’dir. Son olarak 10.000 kuruş üzerinde kredi alanların sayısı 4 ve oranı %1,96’dır.

Para Vakıflarından ve Şahıslardan Kimler Borç Talep Ediyordu?

Çanakkale mahkeme kayıtlarına yansıyan, para vakıflarından ve şahıslardan alınan borç kayıtları incelendiğinde; farklı yerleşim birimlerinde ikamet edenlerin, farklı meslek ve etnik grupların, cinsiyetlerin borç ilişkilerini analiz etmek mümkündür.

Para vakıflarından ve şahıslardan borç talep eden kişiler ikametlerine göre incelendiğinde; sadece merkezden değil merkeze bağlı yahut uzak köylerden de borç alanların olduğu görülmektedir. Para vakıflarının merkezde yer aldığı gibi özellikle köy camilerine ait vakıflar yoluyla da tarım ve hayvancılıkla uğraşan köylü kesim, finansman ihtiyacını para vakıflarından kolayca karşılamışlardır. Bununla birlikte köylerde ikamet edenler finansman ihtiyaçlarını karşılarken sadece kendi köylerinde bulunan vakıflardan değil merkez ve diğer köylerdeki vakıflardan da yararlanmışlardır.

Tablo 4. Kredi Talebini ve Arzını Gerçekleştirenlerin İkametlerine Göre Tasnifi (1868-1869)

Mahalle-Karye	Kredi Talebi	%	Kredi Arzı	%	Kişi	%
Cami-i Kebir Mahallesi	132.537,50	40,84	158.480,50	48,84	36	17,65
Yalı Mahallesi	42.492,00	13,09	69.130,00	21,30	24	11,76
Rumiyan Mahallesi	24.222,00	7,46	-	-	7	3,43
Arslanca Mahallesi	21.265,50	6,55	9.506,00	2,93	19	9,31
Çınarlık Mahallesi	18.684,00	5,76	8.941,00	2,76	8	3,92
Ermeniyan Mahallesi	15.125,00	4,66	-	-	3	1,47
Karacaviran Karyesi	12.835,00	3,96	12.835,00	3,96	23	11,27
Okçular Karyesi	9.509,00	2,93	9.509,00	2,93	1	0,49
Kemal Karyesi	8.855,50	2,73	10.992,00	3,39	24	11,76
Kalabaklı Karyesi	6.990,00	2,15	4.005,00	1,23	16	7,84
Çardak Karyesi	6.930,00	2,14	-	-	1	0,49
Türkmen Karyesi	4.914,00	1,51	4.914,00	1,51	1	0,49
Saraycık Karyesi	3.419,00	1,05	639	0,20	3	1,47
Ortaca Karyesi	3.279,50	1,01	3.279,50	1,01	13	6,37
Sarıcaali Karyesi	3.045,00	0,94	2.362,50	0,73	7	3,43
Kos Karyesi	2.194,00	0,68	2.194,00	0,68	3	1,47
Işıklar Karyesi	2.136,50	0,66	-	-	4	1,96
Kilitbahir Mahallesi	2.074,00	0,64	-	-	1	0,49
Aşıklar Karyesi	1.037,50	0,32	1.037,50	0,32	5	2,45
Çıplak Karyesi	991	0,31	-	-	1	0,49
Bergos Karyesi	500	0,15	-	-	1	0,49
Bağcı Karyesi	500	0,15	-	-	1	0,49
Lapseki Kazası	500	0,15	-	-	1	0,49
Payluk Karyesi	478	0,15	-	-	1	0,49
Tespit Edilemeyen			26.689,00	8,22		
Toplam	324.514,00	100	324.514,00	100	204	100

Sicil defterindeki kayıtlarda borç alan kişiler 24 farklı yerleşim biriminde ikamet etmektedir. Bu yerleşim birimlerinin 8 tanesi şehrin merkezinde bulunan mahalleler iken, geriye kalan 16 yerleşim yerinin ise çoğunluğu merkeze yakın köylerdir.

Kredi talebinde bulunanların dağılımına bakıldığında merkezdeki mahalleler 254.326 kuruş ile toplam anapara olan 324.514 kuruşun %78,37’sini kredi olarak kullanmışlardır. Geriye kalan %21,63’lük kısım ise merkez haricinde kredi olarak kullanılmıştır. Çanakkale’nin merkezinde yer alan vakıfların ve şahısların kredi arzı toplamı ise 246.057,5 kuruştur. Bu meblağ kredi arzı toplamının %75,83’ünü oluşturmaktadır. Kredi arzının %15,95’lik kısmını (81.767,5 kuruş) ise köylerde ikamet edenler sağlamışlardır. Geriye kalan %8,22 oranına tekabül eden 26.689 kuruşu arz eden kişi ve kurumların ise kayıtlardan bulunduğu yerler tespit edilememiştir.

Merkez mahallelerine bakıldığında Cami-i Kebir Mahallesi ile Yalı Mahallesi hem kredi arzında hem de kredi talebinde öne çıkmaktadırlar. Kredi arz edenler ile kredi talep edenler arasında belirli yerleşim yerlerinde yoğunluklar olsa da merkez-taşra ve mahalleler arasında kredi ilişkilerinin etkin olarak yapıldığı görülmektedir. Merkezde yer alan yerleşim yerlerinde kredi talebi, kredi arzından fazla iken; köylerde ise genel olarak denklik söz konusudur. Bu durum merkez mahallelerin kredi talebi fazlasının köylerden karşılandığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

1868-1869 yıllarında Çanakkale’de kredi arzından farklı meslekleri ifa eden kişiler faydalanmıştır. Esnaf ve zanaatkarlar sınıfında; bakkal, kahveci, kasap, debbağ, duhancı, çanakçı, sarrac, saatçi gibi meslekleri icra eden kişiler yer almaktadır. Memur sınıfında; topçu kolağası, mal kitabeti refakatçısı, İdare-i Liva Meclis Azası, karantina memuru, kayyum, kavas, muhtar, zaptiye, hastane ağası, muhasebe-i liva odacısı gibi görevleri icra eden kişiler yer almaktadır. Ulema sınıfında; müftü, molla, imam, müezzin gibi mesleklerde hizmet edenler bulunmaktadır. Köylüler dışında ise, kahya, reis, pehlivan ve papazlık mesleklerini yapanlar diğer sınıfında yer almışlardır.

Tablo 5. Kredi Talebinde Bulunanların Mesleklere Dağılımları³³ 1868-1869 (Kuruş)

Meslek	Kredi Talebi	Kredi Talebi (%)	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı (%)
Esnaf ve Zanaatkarlar	64.800,00	19,97	34	16,67
Ulema	20.701,00	6,38	12	5,88
Memur	68.913,00	21,24	12	5,88
Çiftçi-Hayvancı	64.227,00	19,79	100	49,02
Diğer	1.731,00	0,53	4	1,96
Bilinmeyen	104.142,00	32,09	42	20,59

Kredi talebinde bulunanlardan içerisinde %21,24'lük oran ve 68,913 kuruşla en fazla finansmana başvuran meslek grubu 12 kişiyle memurlar olmuştur. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta; İdare-i Liva Meclis Azası olan Hacı Mahmud Ağa ibn-i Mehmet'in 50.000 kuruş alması, memur sınıfının oranının yükselmesine neden olmuştur. Memur sınıfının ardından ise %19,97'lik oran, 64.800 kuruş ve 12 kişiyle esnaf ve zanaatkarlar kredi talebinde bulunmuşlardır. Çiftçilik ve hayvancılık mesleklerini icra eden 100 kişinin aldığı toplam kredi miktarı ise %19,79'luk oranla 64.227 kuruştur. Sonrasında ulema sınıfına dahil olan 12 kişi 20.701 kuruş kredi talebi ile toplam kredi talebi içerisinde %6,38'lik paya sahiptir. Diğer grubu içerisinde yer alan ve mesleği kahya, reis, pehlivan ve papaz olan 4 kişinin aldığı toplam kredi miktarı ise 1.731 kuruş ve oransal ağırlığı %0,53'tür. Mesleği bilinmeyen 42 kişinin aldığı toplam kredi 104.142 kuruş ve toplam kredi içerisindeki oranları ise %32,09'dur.

Para vakıfları ve şahıslar verdikleri borç paralarla, kişilerin yatırım ve tüketim harcamalarına finansman desteği sağlamışlardır. İncelenen kayıtlarda alınan kredilerin hangi amaçla alındığı net olarak belirtilmemiştir. Fakat memur ve ulema sınıfı üretimde faaliyet göstermediklerinden, aldıkları kredilerle tüketim ihtiyaçlarını

³³ Karyelerde ikamet eden kişiler "Çiftçi-Hayvancı" grubuna dahil edilmiştir.

karşılıklarını söylemek mümkündür. Diğer yandan mesleği esnaflık, zanaatkarlık, çiftçilik ve hayvancılık olan kişiler aldıkları kredilerle yatırımlarına kaynak sağlamışlardır.

Çanakkale’deki kredi talep edenlerin sayısal olarak dağılımına bakıldığında çiftçilerin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Devamında sırasıyla esnaf ve zanaatkarlar, ulema, memur ve diğer olarak tasnif edilenler gelmektedir. Tespit edilemeyenler kişi sayısı olarak ikinci sırada gelmesine rağmen, bir meslek grubuna dahil edilememektedir. Mesleklerin para talep miktarlarına bakıldığında ise ortalama olarak esnaf ve zanaatkar, memurlar, çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşanların kredi talepleri aynı seviyelerde olduğu görülmektedir. Ulema sınıfına dahil olanların da para vakıflarından para talebinde bulunduğu, aynı şekilde diğer grubu içerisinde bulunan bir papazın da³⁴ para talebinde bulunduğu kayıtlara yansımıştır.

Tablo 6. Kredilerin Milletlere Göre Dağılımı ve Kişi Sayısı Oranları 1868-1869 (Kuruş)

Millet	Kredi Talebi	Kredi Talebi (%)	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı (%)
Müslüman	280.292,00	86,37	190	93,14
Rum	28.097,00	8,66	10	4,90
Ermeni	16.125,00	4,97	4	1,96

Kredi talebinde bulunan kişilerin milletlere göre dağılımına bakıldığında verilen toplam borcun %86,37’si olan 280.292 kuruş Müslümanlar tarafından talep edilmiştir. Kredi talebinde bulunan Müslümanların sayısı 190’dır ve toplam kredi talebinde bulunan kişiler içerisindeki oranı ise %93,14’tür. Sonrasında Rum milletinden 10 kişi 28.097 kuruş kredi talebinde bulunmuşlardır. Toplam kredi talebi içerisinde oranı %8,66’dır ve kişi sayısı içerisinde %4,90 oranına sahiptirler. Kayıtlar içerisinde Ermeni milletinden 4 kişi toplamda 16.125 kuruş kredi talebinde bulunmuşlardır. Ermeni milletinin toplam kredi

³⁴ ÇŞS, 1125, 8B.

içerisinde oranı %4,97 ve toplam kişi sayısı içerisindeki oranı da %1,96'dır.

Para vakıflarından ve şahıslardan kredi alan Müslümanların kişi başına düşen kredi miktarı 1.475 kuruştur. Rumlara ait kişi başı kredi miktarı 2.810 kuruştur. Ermeni milletinden olanlara ait kişi başına düşen kredi miktarı ise 4.031 kuruştur. Çanakkale'de yaşayan Yahudi milletine ait kredi ilişkilerine yönelik sicil defterinde herhangi bir kayda rastlanılmamıştır.

Tablo 7. Para Talebi ve Arzının Cinsiyetlere Göre Dağılımı ve Kişi Sayıları 1868-1869 (Kuruş)

Cinsiyet	Para Talebi	Para Arzı	Para Talebi Kişi Sayısı	Para Arzı Kişi Sayısı
Erkek	300.145,50	283.114,67	194	12
Kadın	24.368,50	41.399,50	10	7

Çanakkale'de para vakıflarından ve şahıslardan kredi alan 204 kişinin 194'ü erkek, 10'u ise kadındır. Erkeklerin kredi talebi 300.145,5 kuruştur. Bu meblağ toplam kredinin %92,49'unu oluşturmaktadır. Kadınların talep ettiği kredi miktarı 24.368,5 kuruştur ve bu meblağ toplam kredinin %7,51'ine tekabül etmektedir. Çanakkale'deki iktisadi hayatta kadınlar sadece kredi talebi noktasında değil, kredi arzı noktasında da varlıklarını göstermişlerdir. Toplam kredinin %12,76'sına isabet eden 41.399,5 kuruş kadınlar tarafından arz edilmiştir. Erkeklerin toplam kredi arzları 283.114,5 kuruştur ve toplam kredinin %87,24'ünü oluşturmaktadır.

Kredi İşlemlerinde Vade Oranları

Çanakkale'de bulunan vakıflar ve şahıslar tarafından gerçekleştirilen kredi arzı 6 ay ile 3 yıl arasında kredi talebinde bulunanlara verilmiştir. Kayıtlardan elde edilen veriler aşağıdaki tablo 8'de kredi talebinde bulunanların 1-11 ay, 1 yıl, 2 yıl ve 3 yıl olarak vadelere dağılımı verilmiştir.

Tablo 8. Vade Oranlarının Kredi Talebi ve Kişi Sayısı Oranları 1868-1869 (kuruş)

Vade Süresi	Kredi Talebi	Kredi Talebi (%)	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı (%)
1-11 Ay	12.388,00	3,82	8	3,92
1 Yıl	165.799,50	51,09	154	75,49
2 Yıl	49.502,50	15,25	21	10,29
3 Yıl	96.824,00	29,84	21	10,29

Kredi arzını gerçekleştiren vakıf ve şahıslardan talep edilen kredilerin vadelerine bakıldığında toplamın %3,82’sini 1-11 ay vade ile alınan 12.388 kuruş oluştururken, %51,09’unu 1 yıl vade ile alınan 165.799,5 kuruş, %15,25’ini 2 yıl vade ile alınan 49.502,5 kuruş, kalan %29,84’ünü ise 3 yıl vade ile alınan 96.824 kuruş oluşturmaktadır.

Kredi talebinde vadelerdeki para miktarları ve vadelerin kişi sayıları doğru orantılıdır. 1-11 ay arasında kredi talebinde bulunan kişilerin sayısı 8 ve oranı da %3,92’dir. 1 yıllık vadeyle kredi talebinde bulunanların sayısı 154 kişidir ve toplam kredi talebinde bulunan kişiler içerisindeki oranı %75,49’dur. 2 yıl ve 3 yıl vadelerde kredi talebinde bulunan kişilerin sayıları 21 kişidir ve oranları %10,29’dur. Yukarıda verilen bilgiler ışığında kredi talebinde bulunan kişilerin geri ödemede 1 yıl vadeyi seçtiği görülmektedir.

Kredi İşlemlerinde Rehin ve Kefil Süreci

Osmanlı Devleti bünyesinde yer alan çoğu para vakfı, verilen borca karşılık rehin veya kefil gösterilmesini zorunlu tutmuştur. “Rehn-i kavî” ya da “kefil-i melî” ibâreleri vakıfların vakfiyelerinde belirtilmiştir³⁵. Kefil veya rehin işlemi yapılmasının nedeni; eğer borçlu aldığı borcu ödeyemez ise rehin bırakılan maldan (rehn-i kavî) ya da kefilinden (kefil-i melî) tazmin edilmesini sağlamaktır. Vakıf verdiği meblağı borçludan tazmin edemez ise vakfın te’bîd (ebedîlik) ilkesi tehdit altına girer³⁶. Nitekim Çanakkale para vakıfları da yaptıkları ikraz işlemine karşılık

³⁵ İsmail Kurt, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*, İstanbul, 2015, s.105.

³⁶ Kurt, a.g.e., s.25.

rehin veya kefil gösterilmesini zorunlu tutmuşlardır. Gösterilen rehinler kayıtlarda, yanındaki ve etrafındaki mülkler ile tam olarak tarif edilmişlerdir. Aynı şekilde kefillerde isimleriyle kayıtlarda belirtilmişlerdir.

Tablo 9. Kredilerin Rehinlere Göre Dağılımı ve Kişi Sayısı Oranları³⁷
1868-1869 (Kuruş)

Rehin-Kefil	Kredi Talebi	Kredi Talebi (%)	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı (%)
Kişi	83.805,00	25,82	121	59,31
Arazi	125.095,50	38,55	67	32,84
Dükkân	107.709,00	33,19	13	6,37
Ziynet Eşyası	7.904,50	2,44	3	1,47

Çanakkale’de kredi talebinde bulunan kişiler aldıkları borca karşılık kişileri kefil olarak ve birçok farklı mülkü ipotek olarak göstermişlerdir. Kredi talebinde ipotek olarak gayrimenkul ve menkul mallar gösterilmiştir. Gayrimenkul olarak arazi ve dükkân, menkul mal olarak ise ziynet eşyalarını rehin olarak kayıtlarda belirtilmiştir. Arazi olarak gösterilen ipotekler; toprak hissesi, sebze bahçesi, samanlık ve ahır gibi gayrimenkullerden oluşmaktadır. İpotek edilen gayrimenkullerden dükkân sınıfında; kahve, fırın, bakkal, mağaza, çiftlik, oda gibi gelir getirici mülkler yer almaktadır. Menkul mal olarak ipotek edilen ziynet eşyası sınıfında ise; elmas küpe, elmas çiçek, inci ve zümrüt gibi taşınır mallar yer almaktadır. Kazma, kürek, çapa ve sair aletleri aldığı borca karşılık rehin bırakan bir kayıt mevcuttur. Kayıta Bulanpare oğlu Ebusitol veled Nikola, Çınarlık Cami Para Vakfından aldığı 1.479 kuruşa karşılık kendisine ait olan 2000 kuruş değerinde kazma, kürek, çapa vs. aletlerini rehin göstermiştir³⁸. 2 yıl vadeli olarak aldığı borcu %15 nema oranıyla 1.922 kuruş olarak vakfa geri ödeyeceğine dair sözleşme

³⁷ Dükkân ile beraber farklı taşınmaz malları içeren tüm rehin işlemleri dükkân sınıfında tasnif edilmiştir.

³⁸ ÇŞS 1125, 64B.

yapılmıştır. Rehin olarak bıraktığı taşınır malların değeri ise ödeyeceği meblağın üzerindedir.

Kredi talebinde bulunan kişiler arasında %59,31 oranıyla 121 kişi diğer kişileri kefil olarak göstermiştir. Kefil gösterilerek talep edilen para ise 83.805 kuruştur ve toplam kredi içerisindeki oranı %25,82’dir. Kişileri kefil gösterenlerin kredi talepleri, gayrimenkulleri ipotek olarak gösterenlerden azdır. Bu durum ise kredi talebinde bulunanların ve yüksek miktarda finansmana ihtiyaç duyanların arazi ya da dükkânlarını aldıkları borca karşılık ipotek olarak gösterdiklerini ortaya koymaktadır. İpotek olarak sahip oldukları araziye beyan eden 67 kişinin toplam kredi talebi 125.095,5 kuruştur ve oranı %38,55’tir. Gayrimenkul olarak dükkânlarını ipotek eden 13 kişinin kredi talebi ise 107.709 kuruş ve toplam kredi talebi içerisindeki oranı %33,19’dur. Kredi talebinde bulunan 3 kişi ise %1,47’lik oran ile ziynet eşyalarını, aldıkları borca karşılık olarak ipotek etmişlerdir ve toplam kredi talepleri 7.904,5 kuruştur.

Kredilerde Nema Karşılığı Satılan Mallar

Karz ve hibe akdinden oluşan muâmele-i şer’iyye usulünde; vakfın mütevellisi, verilen borç miktarının nema oranı kadar bedelden oluşan bir malı borç alan kişiye satar; borç alan kişi de aldığı bu malı vakfa hibe eder. Örneğin; A kişisi, Cami-i Kebir Vakfından 1 yıl vadeli 1.000 kuruş borç aldığı vakfın mütevellisi, -vakfın nema oranına (%15) tekabül edecek meblağda- kehribar çubuğunu 150 kuruşa 1 yıl vadeli olarak satar, A kişisi de 150 kuruşa aldığı bu kehribar çubuğu vakfa hibe eder. Sonuçta kredi alan borçlu vade bitiminde 1.150 kuruş ödemekle yükümlü olur³⁹.

Çanakkale’ye ait kayıtlarda incelenen kredi işlemlerinde karz ve hibe akdinden oluşan muâmele-i şer’iyye usulü kullanılmıştır. Alınan borcun yıllık %15 nema oranına denk gelen miktara bazı mallar kredi talep edenlere satılmış; onlar da bu malı tekrar kredi arz edene hibe etmişlerdir. Hibe edilen mallar Ali Efendi Fetva Kitabı, Behçet Efendi Fetva Kitabı, Ankaravî Fetva Kitabı, Abdürrahim Efendi Fetva Kitabı,

³⁹ Osmanoğlu, a.g.m., s.285.

Neticetü'l-Fetva Kitabı, Düstûr Kitabı, kehribar çubuk ve hilâlî saat olarak kayıtlarda geçmektedir.

Tablo 10. Satılan Mallara Göre Kredi Talebi ve Kişi Sayısı Oranları 1868-1869 (Kuruş)

Alınan	Kredi Talebi	Kredi Talebi (%)	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı (%)
Kitap	229.216,50	70,63	146	71,57
Kehribar Çubuk	61.521,50	18,96	31	15,20
Hilâlî Sâat	33.776,00	10,41	27	13,24

Çanakkale para vakıflarından ve şahıslardan kredi alan kişilerin %71,57'si aldıkları borcun getirisine karşılık kitap satın almışlardır. Kitap alan 146 kişinin aldıkları toplam kredi miktarı 229.216,5 kuruştur, toplam kredinin %70,63'ünü oluşturmaktadır. 31 kişi ödeyeceği bedele karşılık kehribar çubuk almıştır ve aldıkları toplam kredi miktarı 61.521,5 kuruştur. Bu meblağ toplam kredinin %18,96'sına tekabül etmektedir. Kalan 27 kişi de hilâlî sâat almıştır ve bu kişilerin toplam kredi miktarı 33.776 kuruştur, saat alan kişilerin toplam kredi oranı ise %10,41'dir.

Fetva kitapları, Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık vazifesini yerine getirmiş kişilerin, hukuki hükümleri hakkında ihtilaf olan meselelerde verdikleri kararların neşredildiği kitaplardır. Bu şer'î hükümler ya da içtihatlar, İslam dininin gerekliliklerini arz ettiğinden dolayı Müslüman olanları alakadar etmektedir. Bu sebepledir ki, Çanakkale para vakıflarından borç alan hiçbir Gayrimüslime, borcun nema karşılığı olarak fetva kitabı satılmamıştır. Satılan mal kullanılmadan hibe edilmesine rağmen; mal ve malı alacak kişi arasındaki uyuma riayet gösterilmiştir.

Sonuç

Vakıflar, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik yapısında önemli bir yere sahip olmuştur. Nitekim oluşumu birçok fikhî tartışmaya neden olsa da 15. yüzyıldan itibaren para vakıfları Osmanlı coğrafyasında varlığını göstermeye başlayarak ekonomik ve sosyal yaşamın gelişimine katkı sağlamıştır.

Yatırım ve tüketim harcamaları için nakit para ihtiyacı olan kişiler, para vakıflarından, belirli bir yıllık nema oranıyla kredi alarak finansman ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Vakıflar ve kişiler arasında yapılan bu borç akitleri sayesinde vakıflar gelir sağlamış; vakıfların sağladığı bu gelirler, çeşitli hayır faaliyetleriyle topluma döndürülmüştür.

Çanakkale’de 1868-1869 yılları arasında şer’iyye sicillerine intikal eden 132 adet kredi kaydı incelenmiştir. İncelenen kayıtlara göre Çanakkale’de bu yıllarda muâmele-i şer’iyye usulüyle toplam 204 işlem yapılmıştır. Bu işlemlerin 185 tanesi 16 para vakfı üzerinden, 19 tanesi ise şahıslar üzerinden gerçekleşmiştir. Şahıslar tarafından verilen borç paralar, küçük çocuklara miras kalan nakit paralar olup vasileri aracılığıyla borç işlemleri gerçekleşmiştir. Böylece, muâmele-i şer’iyye usulünün caiz olduğu hakkında çıkarılan fetva, sadece vakıflar üzerinde değil miraslarını idare edemeyecek yaşlardaki küçük çocuklara kalan mirasın değerlendirilmesinde de tercih edilmiştir. Aynı şekilde vakıf kurumuna ve mirasa konu olmadan da kişilerin kendi aralarında bu usulle kolayca kredi arz ve talep ettiği kayıtlara yansımıştır.

Bir yıl içerisinde 324.514 kuruş borç olarak verilmiştir. Bu meblağın 246.833 kuruşunu vakıf kurumları tarafından sağlanırken, 77.681 kuruşu şahıslar tarafından sağlanmıştır. Alınan kredilere karşılık 83.194,5 kuruş getiri elde edilmiştir. Anapara ve getiri dahil olmak üzere toplam finansman hacmi 407.709 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Mahkeme kayıtlarına yansıyan kredi işlemlerinden, Çanakkale merkez ve taşrasında ikamet eden 198 kişi yararlanmıştır.

Kredi arz ve talebinde kent merkezin ağırlığı görülmektedir. Bununla birlikte hem köylerdeki para vakıfları yoluyla hem de taşranın merkezden kredi talep etmesi kredi piyasasının canlı olduğunu göstermektedir. Kredi piyasasında Müslümanların ağırlıkta olduğu ve 1 yıllık vadenin daha çok tercih edildiği anlaşılmaktadır. Ancak talep edilen kredi meblağının arttığı durumlarda vadenin uzadığı kayıtlara yansımıştır. Ekonomik ve sosyal yaşam içerisinde kredi talep edenlerin konumlarına bakıldığında çiftçilerin ağırlıkta olduğu, esnaf ve memur sınıfının da yoğun olarak kredi piyasası içinde bulunduğu aşıkardır. Kredi piyasasında cinsiyet olarak erkeklerin yoğunluğu göze çarpmakta ancak kadınlar da piyasa içerisinde bulunmaktadırlar. Ayrıca kadınların, miras

kalan meblağlar üzerinde tasarruf sahibi olarak da yargı tarafından yetkilendirildikleri görülmektedir.

Sonuç olarak Çanakkale para vakıfları, şehrin ekonomik ve içtimai hayatında önemli rol oynamıştır. Köylüler, şehirdeki esnaflar ve zanaatkarlar, ulema sınıfından kişiler ve krediye ihtiyaç duyan birçok insan para vakıflarının bu hizmetinden istifade etmişlerdir. Özellikle esnaf ve çiftçiler başta olmak üzere birçok meslek grubuna mensup insanın kredi ihtiyacı vakıflar yoluyla karşılanmıştır. Böylelikle vakıflar, üreticilerin ve tüketicilerin kolay borçlanma sorunlarını gidermiş ayrıca borçlar üzerinden elde ettikleri gelirlerle toplum yararına yaptıkları hizmetleri sürdürebilmişlerdir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

BOA.MŞH.ŞSC.d.1125.

Kitap ve Makaleler

Ahbab, Yakup, “Kalkandelen Para Vakıfları”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 3/ 5 (2017), s.49-71.

Barkan, Ö. Lütfi-Ayverdi, E. Hakkı, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli*, İstanbul, 1970.

Çiftçi, Cafer, “18.Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23/ 36 (2004), s.79-102.

Genç, Mehmet, “Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, 42 (2014), s.9-18.

Günay, Hacı Mehmet, “Vakıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 42, *Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul* (2012), s.475-479.

Gürsoy, Çiğdem-Özdeğer, Meltem, “Ebediyete Bağış: Balat Şer’iyye Sicillerinde Para Vakfı Kayıtları (1555-1838)”, *Türk Tarih Kurumu BELLETEN*, 86/ 306 (2022), s.567-602.

Kaya, Süleyman, “Para Vakıfları Üzerine”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1/1 (2003), s.189-203.

Korkut, Cem-Bulut, Mehmet, “XV. Ve XIX. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Para Vakıfları Ve Modern Finans Kurumlarının Karşılaştırılması”, *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/ 2 (2017), s.167-194.

Kurt, İsmail, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*, İstanbul 2015.

Mandaville, Jon, “Usurios Piety: Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire”, *International Journal of Middle East Studies*, 10/ 3 (1979), s.289-308.

Osmanoğlu, Cihan, “Osmanlı Devleti'nin Klasik Döneminde Para Vakıflarının Hukuki Yönü”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (2010), s.277-299.

Özcan, Tahsin, “Kanûnî Dönemi Üsküdar Para Vakıfları”, *Üsküdar Sempozyumu 1*, Bildiriler (İstanbul: Üsküdar Belediyesi), 2004, s.57-67.

Özcan, Tahsin, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2006), s.103-121.

Semiz, Yaşar, “Osmanlı Devleti'nde Para Vakıfları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 19/ 1 (2016), s.89-101.

Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003.

Tezler

Boyras, Buket M., *1125 No'lu Çanakkale Şeri'yye Sicil Defteri'nin Transkripsiyonu ve Sosyoekonomik Yapısında Etkilerinin Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2020.

Sarı, Ezgi G., *5123 Numaralı Temettuat Defterine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Çanakkale Merkezinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2022.

Extended Abstract

The foundations, which served as charitable institutions in the Ottoman Empire, also played an active role in the economy. There have been foundations that have ensured the construction and continuity of institutions such as mosques, zawiyas, and lodges, which are part of our cultural heritage and where religious and educational services are provided, and have ensured their survival to the present day. In addition, in order to meet the social needs of the society, the provision of services such as roads, waterways and bridges, soup kitchens for the poor, and the establishment of centers such as bazaars, inns and covered bazaars for the public to continue their commercial activities were provided through foundations.

All kinds of goods that meet the needs of society became the subject of the foundation. Income was obtained by renting real estate, using various tools, or by renting, and the income was spent for the benefit of society. In addition to these, cash money was also the subject of the foundation. With the fatwa given by Ebussuud Efendi, who was the sheikh al-Islam of the Kanuni period, it formed the legal basis for cash foundations, where cash can be donated and it is legitimate to generate income in this way. The donated cash was operated at a certain interest rate, and the revenues were spent on charities predetermined in the foundations.

Cash waqfs have operated their cash money in many different ways, the most common of which is the muamele-i şeriyye method. The muamele-i şeriyye method entails going to a money foundation to borrow money and borrowing at a certain annual rate of return, after which the foundation sells a property worth the amount corresponding to the return of the cash money given to the debtor with a maturity rate of the loan received. The debtor donates the purchased goods back to the foundation. In this manner, the debtor meets his cash needs while the foundation earns income from the debt it grants.

In the economy of the Ottoman Empire, cash foundations played an important role in the continuity of the economy and in the recession periods when there was a shortage of cash. Thanks to this service provided by the foundations, producers and consumers met their urgent cash and financing needs, while the foundations ensured the

continuity of their social assistance to the poor with the income they obtained. In addition, the low interest rates (10–15%) applied by cash foundations protected the Ottoman people from high interest loans given by usurers. The increase in cash foundations after the 16th century also led to a decrease in the interest rate.

All loans taken from cash foundations were recorded in the court registers, and the foundations were audited. In these lawsuits, the name of the person borrowing from the foundation, the place of residence, the name of the foundation, the person responsible for the foundation, the debt received, the maturity rate, the amount of interest, the mortgage goods to be shown against the debt, and the guarantors are described in detail.

In this study, loan transactions belonging to foundations and individuals that were transferred to Çanakkale Court Registry No. 1125 were examined. Foundations, individuals, neighborhoods, professions, maturity rates, guarantors and mortgages, gender of borrowers, nationalities, loan volumes, goods purchased for return, as well as credit transactions belonging to the center and villages of Çanakkale in 1868–1869, were examined, and Çanakkale's one-year credit report was revealed.

Çanakkale is of strategic importance as it is a city with a strait and a port. Çanakkale, which was founded in the 15th century, is a city with a high level of commercial activity due to its location on the coast and the presence of people from various nationalities. According to the Çanakkale Temettuat Register, which was held between 1844 and 1846, a total of 1156 households lived in the center of Çanakkale during these years. Because Çanakkale is a port city and a trade center, the number of non-Muslims living in the center outnumbers the number of Muslims. During this time, 46% of people in Çanakkale's center worked in trade, 12% in industry, and the rest in farming, animal husbandry, and various administrative duties.

Because of the high level of commercial activity in Çanakkale, both producers and consumers have become dependent on cash. 20 years after the Temettuat records, cash foundations and individuals have been engaged in activities to meet the cash needs of producers and consumers. Between 1868 and 1869, 185 people received loans from

cash foundations and 19 people from individuals in Çanakkale. The total loan volume received between these years is 324.514 kuruş. When the amount of return received is added to this loan volume, the total financing volume is 407.709 kuruş.

There are 16 money foundations in the records. The total loan supply for these foundations is 246.833 kuruş, 27% of which was earned by money foundations. Although foundations lend their cash at an overall 15% rate of return, this rate has ranged from 12% to 18%. According to the 1125 numbered Çanakkale sharia registry book, 204 people received loans. However, these 204 loan transactions were made with 132 contracts. In loan agreements made in villages, transactions involving more than one person are arranged in a single contract. This is not the case in cash foundations and interpersonal loan transactions in the center; each loan transaction is arranged as a separate contract. In the records, there are 113 loan agreements belonging to foundations and 19 loan agreements belonging to individuals, for a total of 132 records.

The foundation that gives loans to the most people is Cami Kebir Money Foundation, with 39 people. After this foundation, there is the Yalı Cami Para Foundation, which provides loans to 28 people. The foundation providing the highest loan supply is also the Cami Kebir Money Foundation.

In 19 individual debt contracts, the total loan supply is 77.681 kuruş. In return for this debt, 15.208,5 kuruş income was obtained. 18 of the money provided by the individuals are cash money belonging to the small children inherited by him or her. The cash money of these underage children was operated by the guardians appointed by the court, and income was generated. While some of these children's guardians are their own mothers, some of them have no ancestry. Some parents have benefited from their own children's inheritance by taking loans. When this practice was applied to the inheritance of young children, both the inheritance of children did not lose purchasing power due to inflation until they reached the age of majority, and the inheritances were directly included in the economy without having to wait a long time. According to one of the records, the person who gave

the debt was an adult who ran his own business with the muamele-i şeriyye.

Four of the 19 loan contracts owned by individuals are debts owed by women. The amount of credit received by women in personal transactions is 18.417 kuruş. The remaining 59.264 kuruş belongs to men. Non-Muslims also benefited from the inheritance of Muslim children by taking out loans. All four agreements made belong to the loans received by non-Muslim people. The total loan amount that non-Muslims receive from individuals is 27.130,50 kuruş.

When the loans received are analyzed in terms of their volume, 40.49% of the loans given by foundations and individuals were in the range of 1000–4999 kuruş. 62.75% of borrowers received loans in the range of 0-999 kuruş. Four people received loans totaling over 10.000 kuruş.

According to the registry number 1125, it is seen that the people who receive loans reside in 24 different settlements. While 8 of them are in the status of neighborhood in the center, 16 of them are in the status of village. While the total loan volume of the neighborhoods is 254.326 kuruş, the total loan demand of the villages is 51.767,5 kuruş. Cami Kebir is the neighborhood with the most loan demand and the most loan supply.

The maturity rates of the loans taken vary between 6 months and 3 years. 75.49% of people who took loans from foundations were individuals who borrowed for a 1-year term. 51.09% of the total loan given was given with a maturity of 1 year.

The loan supply in Çanakkale benefited people from a wide range of professions. Producers and traders needed credit to continue their commercial activities, while consumers needed credit to fund their expenditures. Borrowers' occupations are divided into five categories. It is organized under the titles of "tradesmen and artisans," ulama, farmers and livestock producers," civil servants," and others. 49.02 percent of the borrowers were people who made their living from farming and animal husbandry.

People of different nationalities benefited from the loan service provided by foundations and individuals. At this point, no distinction

was made between religion and nationality, and the amount of money they wanted was given to everyone at the determined rate of return. Among the borrowers, 190 people are Muslims, 10 people are Greeks, and 4 people are Armenians. No loan agreement belonging to Jews was found in the records examined.

Although women in the Ottoman Empire could not exist in economic life as much as men, they did not completely isolate themselves from it. While 194 of the borrowers are men, 10 of them are women. In addition, women have shown their presence in economic life not only at the point of loan demand but also at the point of loan supply.

People who borrowed from foundations and individuals used others as guarantors or mortgaged their homes as collateral for the debt. These properties include not only real estate but also jewelry and tools that are used as collateral for the debt. In Çanakkale, 59.31% of borrowers listed other people as guarantors for the debt they borrowed. However, for 38.55% of the total loan received, people pledged their land against the debt.

Due to the illegality of interest under Islamic law, a property was sold to the borrower in return for the repayment of the borrowed debt. The person who bought this property donated it back again, thus avoiding interest. Goods such as the books into which Ottoman Shaykh al-Islams combined their fatwas, the rule book, the amber rod, and the crescent clock, were sold at a price corresponding to the return on the debt. Books were sold to 71.57% of the borrowers. No fatwa book was sold to any non-Muslim who borrowed from foundations and individuals.